

Beynəlxalq audit standartı № 620
"Auditorun ekspertinin işindən istifadə edilməsi"

NAZİM AXUNDOV
SƏRBƏST AUDİTOR

GİRİŞ

Məqsəd: Bu Beynəlxalq Audit Standartının (BAS) məqsədi ekspertin işindən audit sübutu kimi istifadə edilməsini təmin etməkdir.

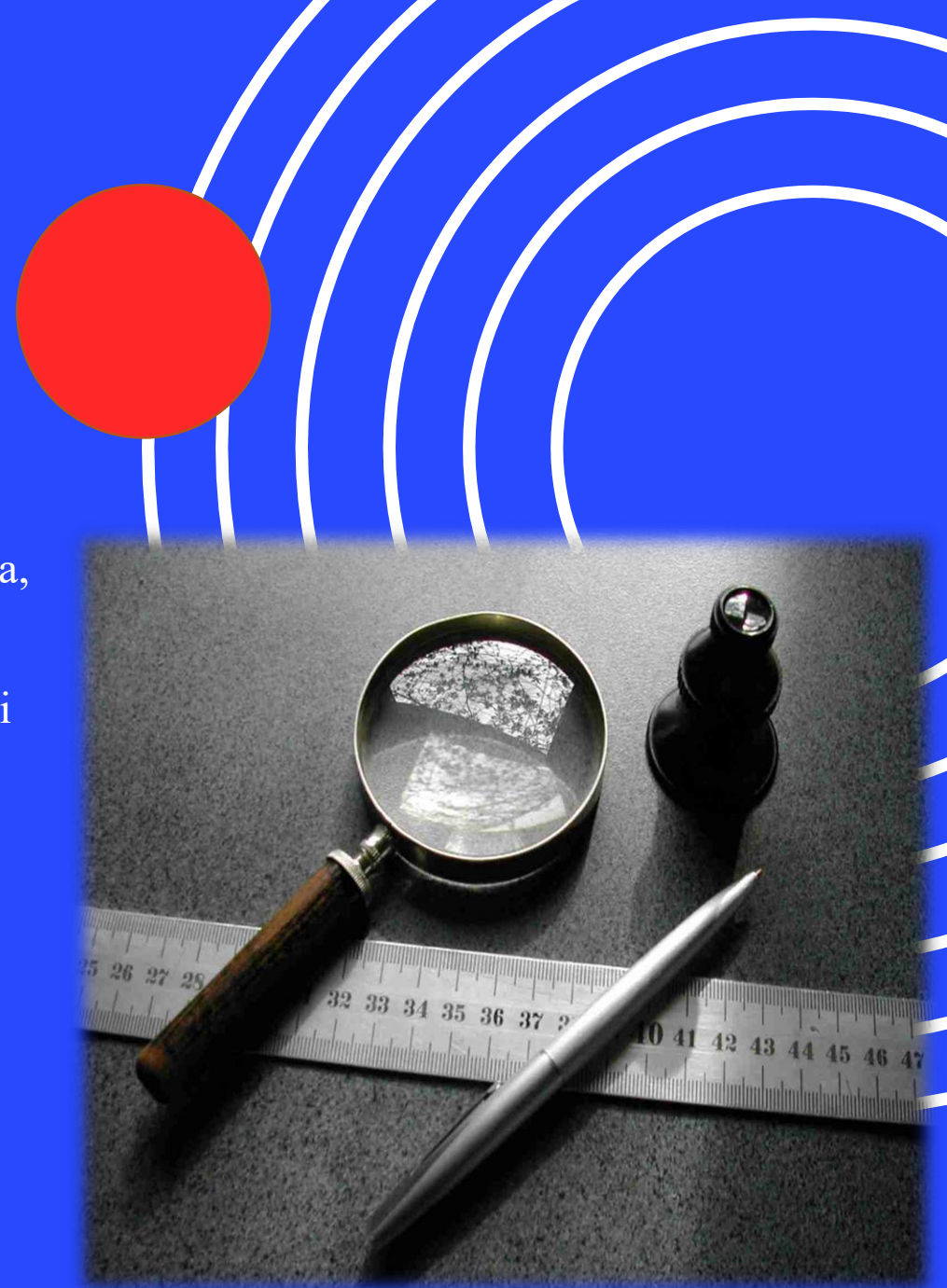
Ekspertin işindən istifadə edərkən auditor ekspertin gördüyü işin audit məqsədlərinə nə dərəcədə uyğun olduğunu təsdiq edən kifayət qədər müvafiq audit sübutları əldə etməlidir.

Ekspert-konkret sahədə xüsusi bacarıqlara, diplomlara, sertifikatlara, peşəkar biliklərə və iş təcrübəsinə malik olan fiziki və ya hüquqi şəxsdir.

Auditorun təhsil və iş təcrübəsi onun müxtəlif biznes sahələri haqqında ümumi təsəvvürə malik olmasını təmin edir. Lakin auditordan konkret sahə, hər hansı bir peşə və ya fəaliyyət sahəsi üzrə xüsusi təhsil, hazırlıq və ya ixtisas almış şəxsin malik olduğu ekspert biliklərinə sahib olması tələb olunmur.

Ekspert auditorun tələbi ilə audit olunan təsərrüfat subyekti tərəfindən və ya birbaşa auditor tərəfindən cəlb edilə bilər.

Ekspert auditorun köməkçisi və ya assistenti deyil. Audit prosesində auditor ekspertin yalnız rəyindən və gördüyü işin nəticələrindən istifadə edir.

Ekspertin işindən istifadənin zəruri olduğunu müəyyən edilməsi

Auditin həyata keçirilməsi prosesində auditor zəruri saydığı audit sübutlarını müstəqil şəkildə əldə etməlidir. Bu sübutlar auditorun öz iş sənədləri, sifarişçidən alınmış sübutlar, elektron daşıyıcıda olan fayllar, sənədlərin surətləri, kənar mənbəədən əldə edilmiş sübutlar və s. ola bilər. Zərurət yarandıqda isə ekspertin hesabatları (rəyləri), mülahizələri, qiymətləndirmələri və ekspert bəyanatları şəklində əldə edilə bilər.

Audit xidmətlərinin göstərilməsi haqqında müqavilədə, eləcə də auditin aparılması barədə razılıq məktubunda auditor zərurət yarandıqda ekspertlərin və ya digər auditorların cəlb edilə biləcəyinə dair bəndləri daxil etməlidir.

Həmçinin, əgər belə bir halın olacağını ehtimal edərsə, auditin planlaşdırılması məramnaməsində ekspertin cəlb edilməsinin mümkünlüyünü və zəruriliyini nəzərdən keçirməlidir.

Auditorun zəruri bilik və məlumatlara malik olmadığı müxtəlif hallar ola bilər;

Müxtəlif aktivlərin - torpaq sahələrinin, bioloji aktivlərin, binaların, qurğuların və avadanlıqların, incəsənət əsərlərinin, qiymətli daşların və s. - real dəyərinin müəyyən edilməsi.

Aktivlərin miqdarının və ya fiziki vəziyyətinin müəyyən edilməsi: yerüstü və yeraltı təbii ehtiyatların, neft, qaz və s. ehtiyatlarının, həmçinin tikililərin və avadanlıqların qalan faydalı istismar müddətinin müəyyən edilməsi.

Müqavilələrin, sazişlərin, protokolların, qanunların və qərarların hüquqi traktovkası və şərh.

Hər hansı konkret bir sahəyə aid olan xüsusi biliklər tələb oluna bilər;

Tikinti müqavilələri üzrə yerinə yetirilmiş və başa çatdırılmamış, bitirilməmiş işlərin həcminin müəyyən edilməsi;

Uzunmüddətli istehsal prosesində, müxtəlif növ xammalın emalı və ya istehsalı prosesində yaranan itkiləri, əhatə edən məhsulun həcmnin müəyyən edilməsi;

Toplanmış ilkin audit sübutlarında istehsal brakinın (zay məhsulun) yol verilən normalardan əhəmiyyətli dərəcədə yüksək olması və məhsulun maya dəyərinin artmasına təsir etməsinin aşkar edilməsi; ;

Xüsusi saxlama şəraiti tələb edən əmtəə, material, xammal, pereparatların saxlanma şəraitinin qiymətləndirilməsi;

istehsal prosesində kimyəvi reaksiyalar nəticəsində hazır məhsulun xüsusi çəkisində itkilərin yaranması, habelə əsas məhsuldan əlavə digər satıla bilən məhsulların da əldə edilməsi.

Eksperlin işinə zərurət yarandığı zaman auditor nəzərə almalıdır;

- audit qrupunun layihə üzrə bilikləri və mövcud hal ilə bağlı əvvəlki təcrübəsi, başqa auditor tərəfindən aparılmış əvvəlki auditin nəticələrinin inandırıcılığı;

- maliyyə hesabatlarının yekun nəticəsinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilən yarana biləcək əhəmiyyətli təhrif riski;

- əldə edilə bilən digər audit sübutlarının sayı və keyfiyyəti.

Peşəkar səriştə və ekspertin obyektivliyi

Ekspertin işindən istifadə etməyi planlaşdırarkən auditor ekspertin peşəkar səriştəsini qiymətləndirməlidir.

Aşağıdakılar mütləq nəzərə alınmalıdır:

- peşəkar attestasiya və ya lisenziyanın, ekspert sertifikat müvafiqatlarının və ya müvafiq peşəkar təşkilata üzvlüyün mövcudluğu

- auditorun audit sübutları axtardığı sahədə iş təcrübəsi, nüfuzu, elmi dərəcəsi və elmi əsərlərinin olması

Auditor ekspertin obyektiv olacağını qiymətləndirməlidir

Ekspertin tam obyektivliyi riskinin artması aşağıda göstərilən hallarda ola bilər:

- Ekspert audit edilən subyekt tərəfindən cəlb edildikdə;
- Subyektlə hər hansı bir formada əlaqəli olduqda. Məsələn:

a) subyektdən maliyyə asılılığının olması;

б) həmin subyektin səhmdarlarından, təsisçilərindən və ya investorlarından biri olması;

в) kontragent və ya subpodratçı şirkətin maraqlı və ya qarşılıqlı asılı şəxsi olması;

д) audit olunan təsərrüfat subyektinin maraqlı və ya qarşılıqlı asılı şəxsləri ilə yaxın qohumluq və ya dostluq əlaqələrinin olması.

Əgər auditor ekspertin səriştəliliyi və ya obyektivliyinə əmin deyilsə, yaranan hər hansı şübhəli məqamları rəhbərliklə müzakirə etməli və ekspertin işinin nəticəsində kifayət qədər audit sübutlarının əldə edilməsinin mümkünlüyünə əmin olmalıdır.

Əminlik olmadıqda, auditor özü əlavə audit prosedurları həyata keçirə və ya audit sübutlarının əldə edilməsi üçün başqa eksperti cəlb edə bilər.

Ekspertin işinin həcmi və miqyası

Auditor ekspertin işinin həcmnin adekvat və aparılan auditin məqsədlərinə uyğun olduğuna dair kifayət qədər və müvafiq audit sübutları əldə etməlidir. Audit sübutları auditorun yazılı sorğusu əsasında ekspert tərəfindən yerinə yetirilməli olan işin nəticəsində əldə edilə bilər.

- ekspertin işinin xarakteri, məqsədi və həcmi;
- ekspert tərəfindən istifadə edilməli olan məlumat və ilkin verilənlərin xarakteri və həcmi;
- tətbiq ediləcək ehtimallar və metodlar, o cümlədən, müvafiq olduqda, onların əvvəlki dövrlərdə istifadə olunanlarla uyğunluğu;
- ekspertin auditora təqdim etməli olduğu rəyin və ya hesabatın forması və məzmunu;
- ekspertin işi zamanı müəyyən etdiyi məhdudiyyətlər, mühüm ehtimallar və ya qeyri-müəyyənliklər barədə məlumat verməsi;
- ekspert rəyinin istifadəsi və ya yayılması ilə bağlı mövcud məhdudiyyətlər.

Əgər bu aspektlər ekspertin rəyində yazılı sorğunun düzgün başa düşülməməsi səbəbindən kifayət qədər dəqiq və hərtərəfli əks olunmayıbsa, auditor bununla bağlı əlavə audit sübutları əldə etmək məqsədilə ekspertlə müraciət edə bilər.

Ekspertin işinin qiymətləndirilməsi

Auditor ekspertin işinin keyfiyyətini qiymətləndirməlidir ki, onun auditor sübutlarına dair tələb və meyarlara uyğun olub-olmadığını müəyyən etsin. Bu qiymətləndirmə, ekspert tərəfindən göstərilən faktların maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirilib-etdirilmədiyini nəzərdə tutur:

- istifadə edilmiş ilkin məlumatlar;**
- əvvəlki dövrlərdə istifadə edilmiş ehtimallara və metodlara uyğun olaraq ehtimalların və metodların tətbiqi;**
- ekspertin işinin nəticələrinin auditorun bu biznes sahəsi haqqında ümumi bilikləri və digər audit prosedurlarının nəticələri baxımından qiymətləndirilməsi.**

Ekspertin müvafiq ilkin məlumatlardan istifadə edib-etmədiyini müəyyən etmək üçün auditor aşağıdakı prosedurları həyata keçirə bilər:

- Ekspertin kifayət qədər ilkin məlumatlar topladığını və məlumatların nə dərəcədə uyğun, düzgün və etibarlı olduğunu müəyyən etmək məqsədilə onun hansı prosedurları həyata keçirdiyi barədə sorğu aparmaq;**
- Ekspert tərəfindən istifadə edilmiş məlumatların yoxlaması məqsədi ilə müəyyən testlərin həyata keçirmək.**

İstifadə edilmiş iş metodlarının uyğun və əsaslandırılmış xarakter daşmasına, habelə onların düzgün tətbiq edilməsinə görə məsuliyyət ekspertin üzərinə düşür. Auditor ekspertin malik olduğu xüsusi biliklərə malik olmadığından, ekspertin ehtimallarına və metodlarına əsassız etiraz edə bilməz. Lakin, müştərinin biznesi barədə biliklərinə və audit prosedurlarının nəticələrinə əsaslanaraq, auditor ekspert tərəfindən istifadə edilən ehtimalların və metodların uyğun və əsaslandırılmış olub-olmadığını müəyyən etməyi bacarmalıdır.

Ekspertin işinin nəticələri audit sübutları üçün kifayət olmaya bilər və ya toplanmış audit sübutlarına uyğun gəlməyə bilər. Bu halda auditor audit edilən subyektin mütəxəssisləri və ekspertlə müzakirələr apara, əlavə prosedurlar həyata keçirə, o cümlədən başqa ekspert cəlb edə və ya audit hesabatında dəyişikliklər edə bilər.

Auditorun hesabatında (rəyində) ekspertin işinə istinad edilməsi

- Auditor hesabatını (rəyini) təqdim edərkən ekspertin işinə istinad etməməlidir. Belə istinad, hətta auditor bunu nəzərdə tutmasa belə auditor rəyində şərt kimi və ya auditor tərəfindən məsuliyyətin bölüşdürülməsi kimi qəbul edilə bilər.
- Əgər ekspertin işinin nəticəsi olaraq auditor düzəliş edilmiş auditor hesabatı (rəyi) vermək qərarına gəlersə, düzəlişin xarakterini izah edərkən ekspertin işinə istinad etmək və ya onun işini açıqlamaq (o cümlədən ekspertin şəxsiyyətini və iştirak dərəcəsini göstərmək) məqsədəuyğun ola bilər. Belə hal olarsa, auditor ekspertdən onun rəyinə istinad edəcəyi barədə razılığını almalıdır. Ekspert öz növbəsində razılıq verməmək hüququna malikdir. Əgər auditor belə istinadın zəruri olduğunu hesab edirsə, o zaman müvafiq qanunvericilik çərçivəsində bu məsələnin hüquqi şərhini üçün hüquqi yardım ala bilər.

DIQQƏTİNİZƏ GÖRƏ
MİNNƏTDARAM!

